

Modely interpretace – interpretace básně *Listopad* (Jiří Orten)

K interpretaci jsem si vybrala báseň *Listopad* ze sbírky *Cesta k mrazu* (1939) Jiřího Ortena. Tato báseň odpovídá celkovému ladění Ortenovy tvorby a obsahuje její nejzákladnější témata, mezi něž patří osamocení, stesk či předtuchy neodvratného příchodu smrti.

Pokud se podíváme na báseň bez jakýchkoli předsudků týkajících se autorovy tvorby, tedy jen vizuálně, na první dobrou můžeme z názvu *Listopad* očekávat 2 různé typy ladění – buďto se zde bude vyskytovat klasická podzimní melancholie, mlhy a osamění, anebo radost z přítomného okamžiku, pestrobarevné listí, podzimní slunce či teplo rodinného krbu.

První verš první strofy začíná tak trochu pohádkově. Podobně jako „Bylo nebylo...“ začíná báseň slovy „*Vždy jednou za čas, ...*“. Verš má též výraznou časovou rovinu. Básník zdůrazňuje běh času v souvislosti s jakousi pomíjivostí – „...*za čas, který míjí*“. Něco tedy přijde, ale po čase zase odejde, pomine, skončí a přijde opět něco jiného. Je zde zdůrazněna i jakási periodicitu, a to ve slově „*vždy*“.

Ve druhém verši první strofy se lyrický subjekt obrací na čtenáře, zřejmě pro „vtáhnutí“ do děje – „*jako váš malý pláč, jak vaše touhy mladé*“. Ve verši dochází k přirovnání pomíjivého času z předchozího verše k malému pláči (tedy krátkému pláči, což by mohlo odkazovat k prchavosti pláče, vždy někdy začne a někdy skončí) či k touhám mladým (tedy pomíjivost tužeb našeho mládí).

„*Přichází starý pán a sklání těžkou šíjí*“ – v tomto (třetím) verši se objevuje první explicitně vyjádřený subjekt celé básně – starý pán. Otázkou však je, kdo je onen starý pán? Dle mého názoru tento verš vyznívá velmi zasmušile, až intimně. Na základě této hypotézy je možné spojovat jeho stáří s již výše zmíněným melancholickým vyzněním stejně jako s únavou či s vědomím blízkosti konce jeho životní cesty. Současně se nám zde objevuje první prostorový prvek, a to dějová slovesa, „*přichází*“ a „*sklání*“, jež mají z mého pohledu prostorové konotace.

Poslední verš je koncipován jako otázka. „*Ztratil jsi něco snad a hledáš, listopade?*“ V tomto verši dochází k rozklíčování otázky našeho starého pána ze třetího verše. Lyrický subjekt ho totiž oslovuje „*listopade*“, a tudíž to nejspíš bude antropomorfizovaný měsíc listopad. Díky tomuto lze potvrdit i hypotézu týkající se spojení stáří s melancholií předchozího verše. Opět zde máme prostorovou konotaci evokovanou slovesem „*hledáš*“, což je spojeno se skloněním těžké šíje z verše třetího. Zajímavé je zde též propojení minulosti a přítomnosti – „*ztratil jsi něco snad a hledáš*“. Starý pán (*listopad*) jakoby tedy (v minulosti) něco ztratil a nyní (v přítomnosti) to se skloněnou šíjí hledá.

Druhá strofa začíná veršem: „*Kotouče páry, zimy, kterou saje*“. Začíná to vypadat, jako by s sebou pan listopad přinesl i husté mlhy a zimy (ne ovšem ve smyslu ročního období, nýbrž v rámci něčeho podobného mrazíkům či ranní jinovatce). Konec prvního verše má přesah do verše následujícího.

„*Zavátý park a všechny jeho stromy*“ – park tedy nasává ony kotouče páry a zimy stejně jako jeho stromy. „*Zavátost*“ parku a jeho stromů by mohla být způsobena ranními mrazíky, o kterých jsem se již zmiňovala. Celkově je příroda v listopadu popsána velmi pochmurně. Pára, déšť a zavátý park tvoří sychravou kulisu, kde vládne chlad a prázdnota. Což může asociovat fakt, že je listopad spojen též s jakýmsi duševním smutkem a odcizením.

V dalším verši je psáno: „*s jehlami deště, který naříkaje*“. Jehly deště by mohly symbolizovat vnější pohled na dešťové kapky, jež se v rychlosti, jakou padají k zemi, mění spíše na dešťové jehly. „*Naříkání*“ je zas zvuková evokace, která je rozvinuta v dalším verši. Současně ono „*naříkání*“ souvisí s melancholií, smutkem či samotou spojenou s podzimem, které ovšem ještě o to víc prohlubuje.

Ve čtvrtém verši druhé strofy tedy pokračuje zvuková evokace, jelikož děšť „rozehráá rozbité a dyšné gramofony“. Gramofony tedy začaly hrát a nějakou dobu se z nich bude linout zvuk, jelikož jsou však staré, rozbité a dyšné, jistě jejich hra někdy skončí, přičemž čím déle hrají, tím se jejich konec blíží markantněji, čímž je potvrzena pomíjivost času prolínající se celou básní. Gramofony mohou též implikovat symbol minulosti, zastaralosti či (již několikrát zmíněné) melancholie. Gramofony jsou rozbité a dyšné, tudíž už nevydávají čistý zvuk, jako by i vzpomínky a emoce, které přehrávají, byly jistým způsobem ovlivněny momentálním citovým rozpoložením posluchačů či tím, že už si nepamatují jasně, jak se věci ve skutečnosti staly, a tak si je v mysli upravují dle obrazu svého. Toto můžeme vidět koneckonců často u postarších lidí.

V další strofě se básník zaměřuje na zvuk oněch rozbitých gramofonů – „*Co hrají? Hrají list, čáry, jež nečarují*“. Gramofony tedy hrají o tom současném – o listech podzimu, které dříve (v dětství nebo v mládí) očarovávaly, připadaly nám magické a způsobovaly radost ze všech těch podzimních barev a pestrobarevných lesních stezek. Nyní už ale nečarují. Schopnost nechat se unést tou listopadovou krásou zůstala pohřbena hluboko v minulosti.

Druhý verš říká: „*list hrají, který se na slepé cesty klade*“. Ještě pořád se zde odkazujeme k subjektu gramofony z konce druhé strofy. Tyto gramofony hrají o listech, které se prostorově kladou na „slepé cesty“, přičemž výraz „slepé cesty“ může odkazovat k tomu, že cesty pod nánosem všeho toho pestrobarevného listí nejsou vidět. Když zapojíme malinko více představivosti, „slepé cesty“ by mohly plnit i funkci jakéhosi existenciálního prvku. Mohly by symbolizovat cesty v našem životě, které nikam nevedly, a tak jsme se vždy museli vrátit zpátky. Nějak jsme jimi však zůstali poznamenáni, jelikož díky nim jsme měli prostor vytvořit si nové cesty, jít vstříc novým začátkům. A právě ve chmurných obdobích, jako je podzim, si na ně vždy vzpomeneme.

„*Zatímco dívky spí u draků v černé sluji*.“ Tento verš je nejednoznačný a myslím si, že je dokonce nejproblematictější veršem z celé básně, jelikož mi v tuto chvíli boří moji interpretační vlnu, se kterou jsem začala. V rámci proudu mé interpretace bych obraz dívek spících „u draků v černé sluji“ interpretovala jako ztracenou nevinnost nebo touhu či tajemství (zosobněné dívkami) ukryté v hlubinách duše (černé sluje). Tito draci a černá sluj zde kontrastují s dívčí čistotou, čímž vytvářejí napětí mezi světlem a temnotou, snem a realitou...

Tato interpretace mě však příliš neuspokojuje, a proto jsem se rozhodla zkusit se na tu báseň podívat, právě díky tomuto verši, ještě z jiného úhlu pohledu. My si totiž můžeme představit, že stejně jako roční období fungují periodicky, tak i starý pán listopad ke konci každého roku přijde, sklóní svoji šíji nad rozlehlou krajinu a veškerou přírodu uvrhne do hlubokého spánku. Na jaře potom začne vše pučet a kvést, stejně tak v létě a na podzim zas přijde starý pán listopad a příroda opět usíná. V této interpretaci by dívky byly květiny a vše živé, co se ve chvíli, kdy přijde listopad, schová pod zem (do „černé sluje“) ke všem („drakům“) drobným živočichům, žížalám, červům, kteří žijí v podzemí, a na jaře, až vše přejde, dívky vykvetou a příroda se znovu probudí.

A protože má listopad za úkol brát život živé přírodě (tedy zeleň, barvy...), a tím ji připravit na zimní spánek, tak se snaží tyto dívky objevit, což se mu však nedaří, protože dívky jsou schované hluboko pod zemí v těch černých slujích. Proto lyrický subjekt prohlašuje: „*Ztratil jsi, nenajdeš, ó běda, listopade!*“ V tuto chvíli začíná dávat smysl i hledání, kterým byl charakterizován starý pán, jakmile se dostal „na scénu“.

Kdybych se rozhodla poslední verš interpretovat z prvního úhlu pohledu, nejspíš bych se držela představy, že listopad, ať už jako měsíc či symbol, zosobňuje nevratnost času, marnost hledání a melancholii, která z toho plyne. Básník se tedy snaží poukázat na nevyhnutelnost ztráty, která je však přirozenou součástí lidského života.

Lucie Pelikánová, 552120

Ať už se rozhodneme báseň vykládat tím či oním způsobem, nic to nezmění na kráse a křehkosti, s jakou básník ono podzimní období popisuje. Listopad je totiž přirozeně poezií podzimu, která skrze obrazy přírody, starých předmětů a snových scén zkoumá melancholii a neúprosný běh času. Přes svou pochmurnost však báseň nenabízí jen bolest, ale i tichou krásu smutku a vzpomínek, které tento proces doprovázejí.

- No, budiž, bereme
- hodně věcí jen nahozených
- chtělo by to potlačit poněkud familiární tón
- závěr dotáhnout